

GULAG'IN SOYLU VE CESUR MAHKUMU: ALEKSANDR İSAYEVIÇ SOLJENİTSİN

Özlem KAYA

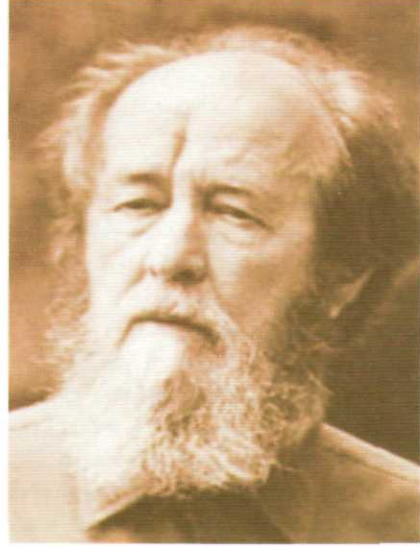
Günümüzde şaşırtıcı gibi gelebilir, fakat Türkiye'de en çok tanınan, en çok yayımlanan çağdaş Rus yazarı **Soljenitsin**'dir. Başka hiçbir yazar onun kadar yoğun bir şekilde çevrilmedi, yayımlanmadı. 1960-90 arası bir dönemde Soljenitsin'in eserleri, onun hayatını konu alan eserler neredeyse düzenli bir şekilde yayımlandı.

Bugünden geriye bakarken, bu aslında anlaşılması güç ve 1960-70'lerin okurlarını günümüz okurlarına göre oldukça ayrıcalıklı bir konuma sokan bir durum: Çünkü örneğin Gulag Takım Adaları, her biri ortalama altı yüz sayfalık üç cilt halinde 1974 yılında, üstelik Rusça aslından çevirilerle yayımlandığı Temmuz ayında, ilki 5 bin, ikincisi 10 bin adet olmak üzere iki baskı yaptı.

Peki kimdir **Soljenitsin**?

Cesur, yüce gönüllü, soylu, ahlâkçı, muhteşem bir yazar. Dostoyevski'den bu yana Rusya'nın en iyi romancısı. İlahî Komedi'yi gözlemleyen Dante'nin en gerçekçi rakibi. Nefretin ve zulmün cehenneme çevirdiği bir cinnet çukurunda telef olan milyonların hiç değilse insan olduklarının teslim edilmesini sağlayan, onlara isim veren bir yazar. Bir dünya nöbetçisi.

Soljenitsin, yirmi milyon insanın katledildiği iç savaş sırasında Kuzey Kafkasya'daki Kislovodsk'da 11 Aralık 1918'de dünyaya gelmiştir. Orduda subay olan babasının ölümünden kısa bir süre sonra doğan ve beş yaşına gelince annesiyle birlikte

Rostov'a taşınan **Soljenitsin**, burada liseyi bitirdi ve fizik ile matematik dallarında yüksek öğrenim görerek 1942'de üniversite diplomasını aldı. 30'lu yılların sonlarında ayrıca Moskova Felsefe ve Edebiyat Enstitüsü'nde mektupla eğitim gördü. 1940'ta Natalya Reşetovskaya ile evlenen **Soljenitsin** ikinci evliliğini 1973'te Natalya Svetlova ile yaptı ve bu evlilikten üç çocuk sahibi oldu. 22 yaşına geldiğinde Rostov yakınlarındaki Morokovsk'da fizik öğretmenliğine atandı. 1942 yılında ise yüzbaşı rütbesiyle İkinci Dünya Savaşı'na katıldı. Ancak cepheyleken yazdığı mektuplarda Joseph Stalin hakkında eleştirilerini belirtince tutuklandı ve sekiz yıl ceza kampında hapis cezasına çarptırıldı.

Soljenitsin, Sovyetler Birliği'nin Hitler ile uzlaşma yolu bulmasının savaşı önleyebileceğini, bu yüzden Sovyet halkının savaştan dolayı yaşadığı yıkımdan Stalin'in Hitler'den daha fazla sorumlu olduğunu iddia ediyordu.

Savaş bittikten sonra Moskova yakınındaki bir hapishaneye konulan Soljenitsin, 1950'de Kazakistan'da siyasi mahkumlar için kurulan özel bir kampa gönderildi ve 3 yıl burada kaldı. Soljenitsin, ondan sonraki yıllarda da istenmeyen kişi ilan edildiği için sürgüne gönderildi.

Kazakistan'ın Kok Terek köyünde öğretmenlik yapmaya başlayan yazar, bu dönemde kansere yakalandı ve bir süre Taşkent'te tedavi gördü.

Komünist Parti'nin yeni lideri Nikita Kruşçev tarafından başlatılan Stalin'in etkilerini ortadan kaldırmaya yönelik operasyonlar çerçevesinde hakları geri verildiği için Rıyan'da çalışmasına olanak tanındı.

Dikkatleri pek çekmeyen iki tiyatro oyunu yazdıktan sonra 1962'de "İvan Denisoviç'in Bir Günü" adlı kitabını çıkaran Soljenitsin, bu öyküsünün başarısı üzerine kendini tamamen yazarığa vererek, zorunlu çalışmayı anlatan Stalin karşıtı bu yapıtıyla Kruşçev'in takdirini kazandı ve bir yıl sonra Sovyet Yazarlar Birliği'ne kabul edildi.

Ancak, "Matrenin Dvor" ve "Dlya Polsu Dela" adlı öyküleriyle tekrar Komünist Parti'nin hedef tahtası haline geldi. Soljenitsin, 1966'da ülke dışına çıkma yasağı aldı ve 3 yıl sonra da Yazarlar Birliği'nden çıkartıldı.

Yaşadığı dönem boyunca çeşitli cezalara çarptırılan Aleksandr İsayeviç Soljenitsin, çalışma kampları hakkındaki kitabı "Gulag Takımadaları" ile Nobel Edebiyat Ödülü

kazandı. Soljenitsin bu kitabında Sovyet konsantrasyon merkezlerinin varlığından söz edip uyguladıkları işlemlerden dolayı iktidar mekanizmasını suçluyordu.

Kitabı kapitalist ülkelerde yayınlanırken, eseri bu ülkelerde Sovyet karşıtı propagandanın önemli öğelerinden biri oldu. Yazar, kendisine politik nedenlerle verildiği iddia edilen Nobel Edebiyat Ödülü'nü ise 4 yıl sonra alabildi. Sovyet hükümeti, 1974 yılında Soljenitsin'in vatandaşlığını iptal ederek, yazarı sınır dışı etti. Memleketinden sürüldükten sonra kısa bir süre Alman yazar Heinrich Böll'ün evinde yaşayan **Soljenitsin**, 1976'da Amerika'ya, Vermont'a yerleşti. İzleyen yıllarda açık mektuplarıyla Sovyet yönetimine hitap ederek demokratik reformlara geçilmesini ve SSCB'yi dağıtması yönünde çağrılar yaptı.

Bu dönemde Vietnam'a Amerikan müdahalesini destekledi ve Vietnam'da Amerikalı tutsakların köleleştirildiğini iddia etti.

Soljenitsin, 1974 Portekiz Devrimi'ne karşı Amerika'nın müdahale etmesi gerektiğini savunarak, ABD ve Sovyetler Birliği barışı hakkında yazan Amerikalı yazarları da sert şekilde eleştirdi. Soljenitsin, Amerika Birleşik Devletleri'nde yaklaşık 20 yıl yalnız bir hayat sürdü. Sürgüne gittiği Batı'yı da beğenmemiş 'ahlaki çürüme' içinde bulmuştu.

1990 yılında Soljenitsin'in vatandaşlığını iade eden Mihail Gorbaçov, yazarın Stalin'in totaliter rejimini zayıflatmakta etkili olduğunu; milyonlarca kişiyi vicdanlarıyla hesaplaşmaya sevkettiğini kaydetti.

Sovyet rejiminin çöküşünden sonra 1994 yılında ülkesi Rusya'ya dönen Soljenitsin, bu kez oraya da yeniden uyum sağlamakta zorlandı.

Soljenitsin, son yıllarda sık sık insanların fazlasıyla maddiyatçı olduklarından şikayet ediyordu.

Yazar Rusya'ya dönüşünden sonra Rusya tarihi ve Rus kimliği üzerinde çalışmayı sürdürdü.

Dönüşünden sonra kaleme aldığı Rusya'nın tarihi ve geleceğine ilişkin makaleleri tartışma yarattı. 2000 yılında tamamladığı Birlikte 200 Yıl adlı eserinde ise Yahudilerin Rus toplumundaki yeri ve Bolşevik devriminde oynadıkları rolü irdeleyordu.

Sovyetler Birliği'nin son Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov'un yönetimi sırasında 1989'da yeniden Yazarlar Birliği'ne alınan **Soljenitsin**'in sürgünüyle ilgili karar da 1991 yılında resmen kaldırıldı.

Rusya'ya 1994 yılında dönen Soljenitsin, parlamento önünde yaptığı konuşmada Rusya'nın kendisine göre hatalarla dolu demokrasiye geçiş şeklini eleştirdi.

Devleti çökertmekle suçladığı Boris Yeltsin'in 1998'de verdiği devlet ödülünü reddeden Soljenitsin, aynı ödülü, övgüler yağdırdığı Putin'in elinden 2007 yılında almıştı.

Yaşadıkları düşünüldüncede doksan yaşını bulmuş olması başlı başına bir mucizedir. Kendisi de bir konuşmasında, "Ölenler göreve çağırıyorlar" demişti, "Milyonlarca ölü... her gün, her birisi göreve çağırıyor. Onlar ölü. Sen yaşıyorsun. Görevini yap. Dünya olan biten herşeyi öğrenmeli. Ölümlere görev borcun var. Görevini yap." Zamanı karşı yarıştıyordu: "Bitirmeyi plânladığım işleri yaşam beklentimle ucu ucu getirmeye çalışıyorum." Korkarım ki, insanlığın son "kâhin-yazar"ıdır. Bir daha

onun gibisi asla gelmeyecek.

Soljenitsin'i bir rejim muhalifi veya Stalin muarızı olarak değerlendirmek indirgemecilik olur. O'nun meselesi Rusya'nın ve dünyanın çektiği acılardaki payını idrak etmeyen, kendilerini ıslah etmeye çalışmak şöyle dursun, özeleştiri gibi, nedamet gibi kavramları dahi olmayanlardır. Müthiş bir gözlem yeteneği, olağanüstü hafıza, deneyimlerini hızla yazıya dökmek becerisi ve tutkunun bileşimi, Soljenitsin'i siyerde, hasta yatağında, muharebenin ortalık yerinde yazmaya, tarihe kayıt düşmeye yönelten dürtülerdi.

Soljenitsin'in dönüşüncesinin özünde, Rusya'nın ve dünyanın manevi seferberliği yatar. Bundan kastı, yasaların "hak" olarak tanıdığından "gönüllü feragat" etme hasletidir. Ne gibi, meselâ, su kullanımını kısıtlayan hiçbir yasa yokken bile kuraklığı aklıda tutup, dış fırçalarken suyun boşa akmasına seyirci kalmamak gibi. Bu basit örnekte "feragat edilen" tüketim özgürlüğüdür. Soljenitsin'in deneyimi ona "gönüllü feragat"ın yasalar, antlaşmalar, Hel-sinki vb. kriterlerden üstün ve çok daha bağlayıcı olduğunu göstermiştir. "Gönüllü feragat"ın kökleri ise dindedir, gelecektedir, örf ve adettir. Bu bağlamda, insanoğlunun yüksek kapasitesi değerlendirilecekse, manevi harcını, dilerseniz, bileşenlerini ihmal etmemek gerekir diye düşünür.

Ve **Soljenitsin** 3 Ağustos 2008 tarihinde, babasının Moskova'daki evinde, kalp yetmezliği nedeniyle yaşamını yitirdi. İnsanlığın yüz akı, aziz bir yaşam, saygı ile anılacak bir yaşam. Toprağı bol olsun.

Yapıtları:

"Ivan Denisoviç'in Yaşamında Bir Gün" (1962) ve "İlk Çember" (1964) adlı eserleri hapis sahneleri içerirken, "Kanser Koğuşu" (1966) adlı eseri de bir hastanede geçer. Hapishane ve hastane imgelerini toplumsal simgeler olarak kullanarak yazar, eserlerinde devrimci ideallerle sert politik gerçeklikler arasındaki çelişkileri göstermeye çalışmıştır. Soljenitsin, "Kırmızı Tekerlek" adındaki 4 ciltlik uzun tarihsel romanının ilk cildi olan "Ağustos 1914"te (1971) 1914 yılındaki

Birinci Dünya Savaşı'nı anlatır. Yazar, 1989'da yayımladığı birinci cildin genişletirilmiş ve yeniden düzenlenen halinde 1917 Ekim devriminin tarihsel önemine vurguda bulunur. Sovyet Hükümeti, 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında, Soljenitsin'i romanlarında ülkesini küçük düşürdüğü için suçlamış ve yazarın üzerindeki Sovyet baskısı özellikle 1973'te Paris'te yayınladığı Sovyet hapishanelerindeki durumun anlatıldığı 3 ciltlik "Gulag Takımadaları 1918-1956" romanından sonra artmıştır.

Roman: İvan Denisoviç Bir Gün (Odin den Ivana Dennisoviç'a, 1962), İlk Çember W. krüge perwom (1964), Kanser Koğuşu (Rakoviy korpus, 1966), Ağustos 1914 (Avgust, 1971), Gulag Takım Adaları (Archipelag Gulag, 1973), Kırmızı Tekerlek (Krasnoye kolesso), Kasım 1916 (Noyabr, 1986), Mart 1917 (1987).

Otobiyografi: Meşe ve Buzağı (The Oak and the Calf, 1975).

Not: Bu yazının hazırlanmasında www.netbul.com, www.wikipedia.org adlı web sitelerinde yazarın ölüm haberinin verildiği metinlerden ve www.iyibilgi.com adlı web sitesinde Erkam CAN'ın Alev ALATLI ile yaptığı söyleşiden yararlanılmıştır.